

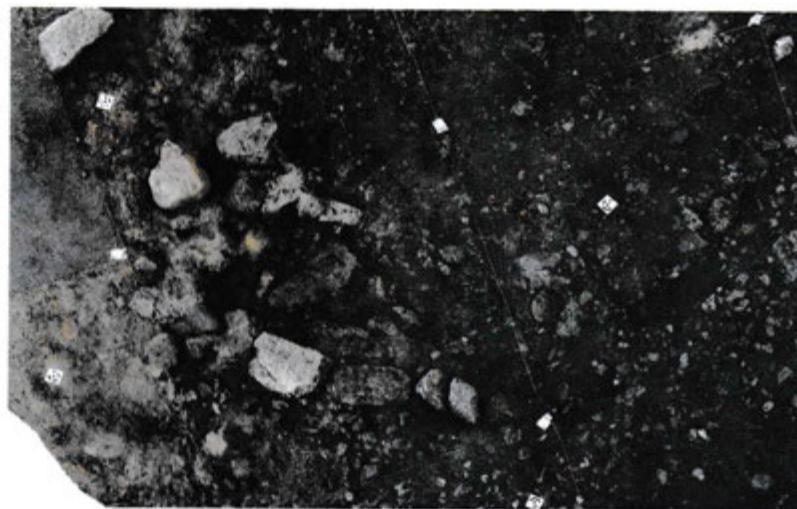
Beinmaterialet fra Sømmevågen

Av Sean Denham

Ved utgravningene i Sømmevågen ble det funnet store mengder bein. Det aller meste er dyrebein, men det ble også påvist to deponeringer med menneskebein. Den ene av disse utgjør flere deler av en arm som lå samlet, mens den andre deponeringen stammer fra en grav som lå ca. 30 m fra der armen ble funnet. Vi kan ikke med sikkerhet si at disse to deponeringene hører sammen, men begge kan dateres til om lag samme tidsperiode. Funnene er unike, og de er svært viktige for å studere et bredt spekter av steinalderssamfunnet i Sørvest-Norge.

En venstream

Like nord for lokalitet 9, og i nedre kant av et lavt svaberg, ble det påvist en avfallsmødding med store mengder ubrente dyrebein. I overgangen mellom eldre og yngre steinalder (ca. 4000 f.Kr.) da boplassene i Sømmevågen var i bruk, lå denne møddingen i strandsonen. Hele møddingen var dekket av et tjukt torvlag, og det var da denne torva ble fjernet med maskin at et venstre overarms-

bein (*lat. humerus*) fra et menneske ble funnet. Kort tid etter ble det på samme sted funnet et fragment av en venstre underarm (*lat. radius*), og da hele området ble nærmere undersøkt, ble det funnet ytterligere et fragment av underarmen (*lat. ulna*) og to biter av håndleddet (*lat. hamate og capitata*).

På nåværende tidspunkt kan vi ikke med hundre prosent sikkerhet si at beinfragmentene hører til samme arm, men siden alle beina ble funnet innenfor et lite område, er det

stor sannsynlighet for at de er restene av en og samme venstream. En bit av overarmsbeinet er ¹⁴C-datert til ca. 4400 f.Kr., altså slutten av eldre steinalder. Foreløpig kan vi ikke si så mye ut fra beina alene, men muskelfestene tyder på at armen har hørt til en kraftig person. Målinger av isotopinnholdet i overarmsbeinet viser også at personen har hatt en blandet diett med om lag like deler marine og landbaserte (terrestriske) ressurser.

Det ble ikke påvist konstruksjonsspor eller nedgravinger der armen ble

Fig. 1. Den ca. 2 m lange steinsatte graven slik den framstod etter at store mengder torv og flygesand som dekket boplassområdet i Sømmevågen var fjernet. Foto: Arkeologisk museum, UiS.

Sean Denham er osteo- arkeolog og tilsatt ved Arkeologisk museum

Fig. 2. Biter av den ene tannen som ble funnet i den vestlige delen av graven. Foto: Arkeologisk museum, UiS.

Fig. 3. Røntgenfoto av sterkt oppløst bein fra graven. Fotografiet viser at det dreier seg om deler av hoften til et 20–30 år gammelt menneske, trolig en kvinne. Foto: Arkeologisk museum, UiS.

funnet. Det fantes heller ingen gjenstander i området som tyder på at det har vært noen begravelse på stedet. Dersom armen var restene etter en grav, kunne en forvente at det fantes flere deler av skjelettet, bl.a. fragmenter av hodeskallen, hoften eller rygg-søylen. En nærliggende tolking er at armen representerer en offernedleggelse, kanskje som en del av et døderitual eller forfedrekult. Vi skal heller

ikke se bort fra at armen er fjernet fra en grav som et ledd i gravritualet.

En grav

Om lag 30 m nord for der armen ble funnet, i ytterkanten av lokalitet 1, ble det påvist en steinsatt grav (Fig. 1). Graven var ca. 2 m lang og i underkant av 1 m bred. Den var orientert øst-vest. Dessverre var graven svært forstyrret av røtter, og bevaringsforholdene var forholdsvis dårlige. I den ene enden ble det imidlertid funnet noen tenner som indikerer at den gravlagte har ligget med hodet mot vest (Fig. 2). Tennene var nedbrutt og skjøre, men slitasjen tyder på at den døde har vært i 20- eller 30-årene, altså noe yngre enn den gjennomsnittlige levealder i perioden som har vært på 30–40 år.

Under utgravingen ble det, om lag midt i graven, også funnet større stykker av sterkt nedbrutt bein (Fig. 3). Dette ble tatt ut som en helhet (gipspreparat) og undersøkt nærmere i konserveringslaboratoriet ved museet. Det har vært vanskelig å gjøre en grundig undersøkelse av disse nedbrutte beina, men røntgenfoto har avslørt at de utgjør restene av en venstre hofte (*lat. pelvis*). Det er store kjønnsmessige forskjeller på bekkenet til kvinner og menn. Derfor er dette funnet viktig når det gjelder å bestemme kjønn til den døde. Ut fra formen og størrelsen på bekkenet ser det ut til at den gravlagte i Sømmevågen har vært en kvinne. Vi må imidlertid ta noen forbehold siden hoften er svært nedbrutt og kan være deformert som følge av dette.

Sentralt i graven, og i samme område der hoften lå, ble det funnet tre økser og en meisel. Alle er laget av bergart. To av øksene og meiselen lå samlet på venstre side av den døde (Fig. 4), mens den tredje øksen lå på høyre side (Fig. 5). Ut fra formen kan øksene dateres til overgangen mellom eldre og yngre steinalder, ca. 4000 f.Kr., og den ene har likheter med økser fra Sverige.

Spredt i området rundt graven lå det flere fragmenter av dyrebein. Det meste av dette ser ut til å være eldre slakteavfall som ikke er relatert til graven. Like utenfor selve graven ble det imidlertid gjort to helt spesielle funn som kan ha sammenheng med gravleggingen og ritualer rundt denne. Det ene er en bjørnekjeve som lå like ved det nordøstre hjørnet av graven, mens det andre er hoftepartiet av en sel som lå tett ved det nordvestre hjørnet. I motsetning til de andre beinfragmentene i området har selen ingen tegn til slaktemerker, noe som kan indikere at denne er lagt ned hel, kanskje som et matoffer i forbindelse med begravelsen. Bjørnekjeven er den eneste av sitt slag i Sømmevågen, og både sjeldenheten og plasseringen tett ved graven tyder på at den har inngått i gravritualet. Vi vet også fra andre funnsteder, bl.a. i Sverige, at bjørnen har vært et viktig offerdyr i steinalderen.

Menneskelevningene fra Sømmevågen er uvanlige i norsk sammenheng. Det er ytterst sjelden at en finner slike på boplasser fra steinalderen, og graver fra denne perioden er nesten fraværende i Norge. Funne-

Fig. 4. En meisel og to økser av bergart som lå tett ved hoften på venstre side av den gravlagte. Foto: Terje Tveit, Arkeologisk museum, UiS.

Fig. 5. Bergartsøksen som lå på høyre side av den gravlagte. Foto: Terje Tveit, Arkeologisk museum, UiS.

ne åpner derfor for mange spørsmål og tolkinger, men de gir også unike muligheter til å få en bredere forståelse av livet i steinalderen. Ikke minst gjelder dette spørsmål omkring rituelle praksiser og hvor komplekse disse har vært i forbindelse med begravelse og behandlingen av de døde. Det gjenstår mye arbeid både når det

gjelder analyser og tolkinger av materialet, og vi venter i spenning på resultatene fra DNA-prøvene som er tatt fra både armen og graven.

Dyrebeina fra Sømmevågen

De mange dyrebeina fra Sømmevågen er både brente og ubrente. Flertallet ble funnet sammen med

Fig. 6. Mari K. Samuelsen og Anuar Grønlie prøver forsiktig fram en samling svært porøse bein på lokalitet 1. Foto: Arkeologisk museum, Trondheim.

forkastede redskaper og avfall etter redskapsproduksjon, og de er tolket som rester etter slaktning og deponering av husholdningsavfall. Totalt 50 000 fragmenter, eller ca. 16,6 kg bein ble samlet inn. Fordi beina var fragmentert, og avfallet stammer fra flere aktivitetsperioder, er det vanskelig å skille ut hvor mange dyr som er slaktet, hvilke arter som er spist og hvorvidt ulike arter er blitt jaktet på i ulike perioder av steinalderen. I tillegg var det flere utfordringer i bevaringsforholdene av beina. Mens brente bein oftest bevares godt, siden det organiske innholdet er nesten fraværende, er ubrente bein ofte bløte og svampaktige i konsistensen (Fig. 6). Dette var tilfelle flere steder i Sømmevågen, og enkelte ganger var det nesten umulig å samle inn bein fra de undersøkte lagene.

Så langt har det vært mulig å dele dyrebeina inn i åtte ulike kategorier:

brente og ubrente bein fra pattedyr, brente og ubrente emaljerester og hele tenner fra pattedyr, samt brente og ubrente bein fra fisk og fugl. Totalt kunne det skilles ut mer enn 2000 funnkontekster. Bein og tannemalje fra pattedyr utgjør den største andelen med ca. 4 kg brente og ca. 8 kg ubrente bein og tenner. Fugle- og fiskebein utgjør en liten andel av det totale materialet, og de fleste av disse er brent. Blant fuglebeina er det 30 gram ubrente og 80 gram brente bein, mens det kun er 5 gram ubrente og 40 gram brente fiskebein.

Tannemalje er noe av det som overlever best, og tenner er en god indikator både når det gjelder art og alder på dyret. Tennene som ble funnet i Sømmevågen stammer generelt fra gressetere, kjøttetere og altetere. Av rovdyr er sel, hund/ulv og oter så langt identifisert. Blant de gressetende og altetende artene danner det seg

et interessant bilde. Selv om vi vet at både rådyr, hjort og elg har hatt stor utbredelse på denne tiden, ser det ut til at alle tennene fra gressetere i Sømmevågen kan identifiseres som hjort. Når det gjelder altetende arter stammer majoriteten fra villsvin.

Fra villsvin til hjort

Så langt kan det spores to vesentlige tendenser i materialet. Det er svært lite fiskebein i materialet, og de beina vi finner er fra små arter og/eller små individer. Hjort dominerer blant pattedyrartene og utgjør en betydelig større andel enn f.eks. villsvin. Dette står i sterk kontrast til lokaliteter fra midtre del av eldre steinalder (8100–6400 f.Kr.), eksempelvis Vistehola, hvor villsvin var den dominerende arten, og hvor fiskebein var representert med en større andel av stor torskfisk (resultat av dypvannsfiske). Det kan se ut til at man har flyttet fokus fra å jakte på villsvin og drive med et intensivt dyphavsfiske i midtre del av eldre steinalder, til å spesialisere seg på hjortefangst med en ubetydelig utnyttelse av marine ressurser i slutten av eldre steinalder og begynnelsen av yngre steinalder, rundt 4000 f.Kr. Selv om analysene av dyrebeina ennå ikke er ferdig, er det tydelig at hjort var den dominerende arten i Sømmevågen.

Bortsett fra disse generelle observasjonene var det også noen unike funn i Sømmevågen. Blant annet ble det funnet en ryggvirvel og deler av et ribbein fra knøllhval (Fig. 7), samt en harpun som er laget av hvalbein. I en av avfallsmøddingene lå det også

flere gevir. På to av disse var deler av skallebeinet fremdeles bevart, mens et tredje gevir ser ut til å være felt naturlig fra dyret. Det sistnevnte kan være funnet på en jakt ekspedisjon, mens de to andre trolig er fjernet fra dyret etter at det ble drept.

Foreløpig er ingen av dyrebeina fra Sømmevågen datert gjennom ^{14}C -metoden. Etter hvert vil dette bli gjort, og resultatene vil bl.a. hjelpe oss til å studere forbindelsen mellom deponeringene av bein og de ulike fasene av bosetningene på et detaljert nivå.

Fig. 7. Sean D. Denham og Hege Hallund graver fram ribbeinet fra en knøllval. Beinet var såpass porøst at det måtte tas inn i gipspreparat. Foto: Arkeologisk museum, UiS.